

STILDRAG HOS VÅRA FRANKOTECKEN VI

1949—1954

av Gilbert Svenson

Till 1949 års tävlan om frimärken vid UPU-jubileet inbjöds följande konstnärer att lämna förslag: Per Beckman, Yngve Berg, Bertil Bull-Hedlund, Thor Fagerkvist, Einar Forseth, Mark Sylwan, Ture Tideblad och Stig Åsberg.

1949
UPU
Sylwan
Ewert

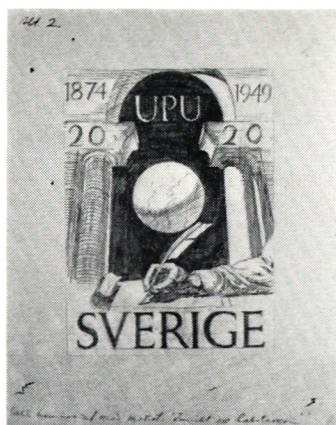
Forseth utgick som segrare¹ men hans förslag, som måhända ansågs konventionellt i symbolspråket, kom inte till utförande. Istället antogs *Mark Sylwans* (1914—) alternativ 2 och 3 med mottot »Tonvikt på bokstaven». Båda visar en hand som skriver med gåspenna på ett stycke pergament. I rymden ser man det över Amerika belysta jordklotet, som på det ena märket svävar bakom en rundbågsportal. Skissen, alt. 2 har texten »UPU» och årtal, det utförda frimärket »Union Post. Univ.» med fyndig placering av ordet Post. mellan valörsiffrorna. Frimärkena i valörerna 10, 20 och 30 öre graverades av Sven Ewert. De är rena och vackra. (sid. 106.)

Yngve Berg kallade sitt förslag »UPU UPU». Det visade flygande brev (freds-?)-duvor som symbol. Han utformade bokstäverna UPU på ett originellt sätt och låter duvorna utföra en vacker flykt kring jordklotet.²

Bull-Hedlund har valt Sampo-Lappelill som symbol för Norden och Noa-Noa för antipoden i Söderhavet. Paul Gauguins bok var då aktuell i en svensk nyöversättning. Thor Fagerkvist kallade sina fyra

¹ Postryttaren 1966 s. 100

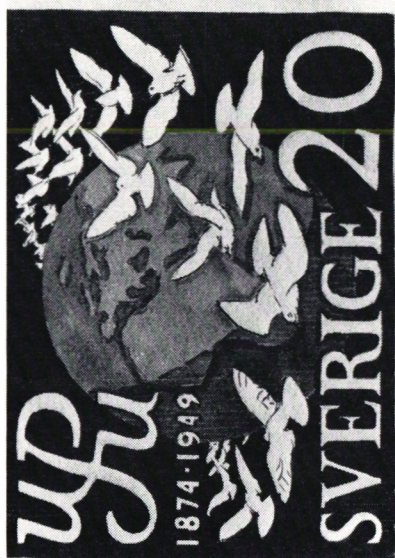
² Tre av dessa förslag tillhör Postmuseum

Mark Syltwans förslag alt. 2 och 3 vid tävlan till UPU-frimärken 1949 och originalteckningarna till valörerna 20 och 30 öre.

förslag »Brevbäraren» och lät dem åtföljas av följande text: »Förefaller som om brevbäraren skulle vara en god symbol för allt vad post betyder i det allmännas medvetande. Över hela vår jord svärmar brevbärarna som bin».

Liksom Bull-Hedlunds var kanske inte heller Fagerkvists teckningar särskilt väl lämpade för stålgravyr och de tre kronorna invid ordet Sverige var också heraldiskt feltecknade.

1949-års UPU-tävlan. Förslag av Yngee Berg och Thor Fagerkeist (överst) samt Bertil Bull-Hedlund och Ture Tideblad.

David Tägtströms blyertsporträtt till nya frimärken 1951. Frimärkesförslag av Bertil Kumlien (*Kursiv*), Iwan W. Fischerström (*Franke*) och Harry Kumlien. (Märk väl).

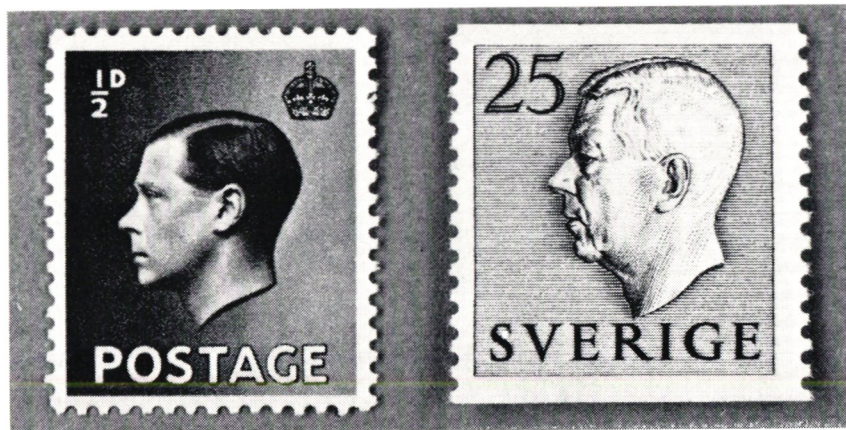
Tideblad som ju hade tecknat de intressanta och originella frimärkena vid UPU-jubileerna 1924 lyckades inte heller särskilt bra med förslaget »Merkurius — De fredliga förbindelserna mellan folken». Figuren är oskönt tecknad och nära gränsen till karikatyr. Men liksom hos 1924 års Posttryttare känner vi igen Tideblads stil med texten utströdd på bildytan.³ (sid. 107.)

³ Posttryttaren 1963 s. 109

1950 var ett ur frimärksutgivning återhållsamt år — inte ett enda frimärke utgavs — inte ens något sorgefrimärke över Gustav V.

Redan året därpå 1951 utlystes en ny pristävlan, närmast med anledning av att nya frimärken med Gustav VI Adolfs porträtt planerades. Flera konstnärer inbjöds. Dessa var: Anders Beckman⁴, Iwan W. Fischerström, Karl-Erik Forsberg, Bertil Kumlien, Harry Kumlien, Erik Lindegren, (Lars Norrman), William Peterson och Mark Sylwan.

1951
Gustav VI
Adolf
Tägtström-
Sylwan
Ewert

1951 års frimärke med kungaporträtt av Tägtström-Sylwan påminner i sin enkla rena komposition om Englands frimärken 1936 med Edward VIII:s porträtt, som var komponerade av fotografen Hugh Cecil.

Profilporträttet av kungen var givet. Det hade utförts i blyerts av konstnären David Tägtström (1894—) och var redan godkänt av modellen.⁵

Tre av förslagen är något besläktade nämligen Bertil Kumliens »Kursiv 2», Harry Kumliens »Märk väl alt 2» och Sylwans »I stålgravyr». Av dessa valdes ett av Sylwans förslag. (ovan)

⁴ Anders Beckmans förslag »Märk-värdig» I och II visade sig senare vara utfört av Lars Norrman.

⁵ Prisenämnden bestod av: Olle Hjortzberg, Sten Lagerström, Otte Sköld, Erik Wettergren och Nils-Fride Antoni. Programmet för tävlingen innehöll bl. a.: »Då de blivande frimärkena äro avsedda att användas under lång tid framåt, bör utformningen av frimärksbilden icke anknyta till något, som kan beräknas komma att förlora i aktualitet. Kungens bild, tecknad av David Tägtström, skall återkomma på varje märke. Vad beträffar storleken av detta porträtt liksom halsens avslutningslinje har förslagsställaren fria händer. Frimärksbilden skall vara enkel och klar».

Fischerströms »Franko», Norrmans »Märk-värdig» och Petersons »Pillarbox 1» hade säkert också kunnat komma ifråga. Särskilt förslaget »Märk-värdig» med sina skickligt stiliserade landskapsbilder är både originellt och vackert.

De frimärken som utgavs är närmast puristiska i sin enkelhet. De påminner närmast om Englands serie över Edward VIII 1936. (sid. 109.) Sven Ewert utförde den första gravyren och särskilt 25-öres valören i gråsvart tryck blev mycket vacker.⁶

Eftersom lägsta portot (trycksaker) var 10 öre blev det aktuellt med en låg valör med annat motiv än kungaporträttet.

1951
Siffertyp
Forsberg
Ewert

För detta antogs ett förslag av den kände bokstavskonstnären *Karl-Erik Forsberg* (1914—). Det är en siffertyp med bokstaven »g» i Sverige utformad som en dekorativ slinga. Frimärket blev ett grafiskt mästerverk, som uppmärksammades i fackkretsar på skilda håll utomlands.⁷

Ewert gjorde först en positiv gravyr med svagt tonad bakgrund. 1957 ändrades frimärkstypen till negativ med vit text och kompletterades även med valören 10 öre, senare också med 15 öre (1962), gravyr Heinz W Gutschmidt.

1951
Siffertyp
(Helsaker)
Forsberg

Eftersom Gustav den V:s porträtt hade förekommit även på postkorten (brevkort) och kortbrevens måste man ändra valörstämpeln även på dessa. I stället för den nya kungatypen valde man en *ny siffertyp* efter teckningar av *Karl-Erik Forsberg*. Till en början hade »helsaker-nas» tryck i övrigt samma utformning som tidigare, men år 1952 utarbetade Forsberg helt nya kompositioner, som bättre anslöt sig till den nya frankostämpeln. (sid. 112.)

1951
Polhem
Peterson
Ewert

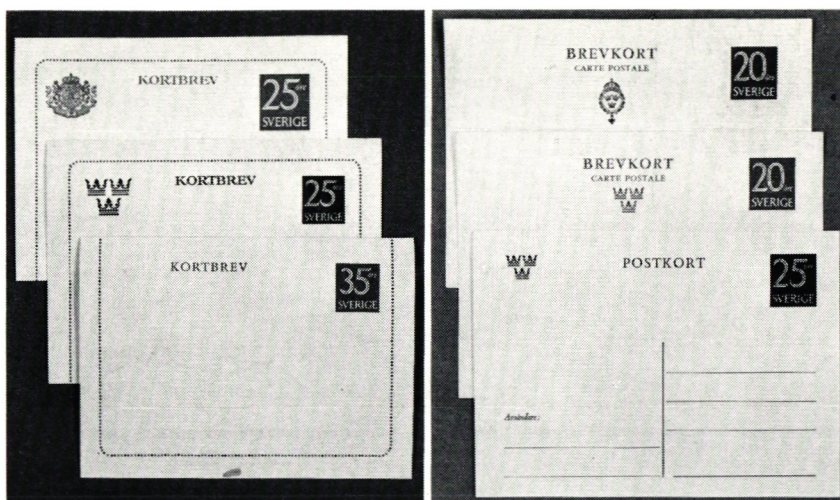
Vid 200-årsdagen av Christofer Polhems (1661—1751) födelse utgavs frimärken i valörerna 25 och 45 öre. *William Peterson* (1897—) använde ett foto av J H Scheffels (1690—1781) porträtt och tecknade

⁶ På grund av att bruksfrimärkena trycktes i jätteupplagor, visade det sig att den första gravyren var alltför grund för valören 10 öre, som trycktes i ljus grön färg. Den måste därför graveras om tämligen omgående. 1957 ändrades bakgrunden radikalt genom nya gravyrer av Ewert. Men inte heller dessa märken ansågs särskilt bra. Och slutligen 1961 utgavs en *ny typ* med siffror och text i vitt. Denna sist-nämnda gravyren gjordes av Czeslaw Slania.

⁷ Detta frimärke var emellertid alltför estetiskt utformat för att bli populärt. I en svensk frimärkstidskrift döptes det till »Snoddas» efter en just det året omskriven vissångare.

1951 utkom frimärken och helsaker i siffertyper tecknade av Karl-Erik Forsberg. Överst siffertyp till kortbrev 1951 (januari) och förslag och teckningar till frimärksvalören 5 öre 1951 och 1957.

Kortbrev med siffertyp av Forsberg. Överst 1951 års typ med tidigare komposition (Stora riksvapnet), därunder frankotypen i mindre format och tre kronor, komposition Forsberg 1952 samt förenklad typ 1962 endast text och annan rökant. Postkort (brevkort) 1951 med tidigare komposition (Lilla riksvapnet) och ny siffertyp. Därunder 1952 års komposition med tre kronor samt ändrad text och komposition 1962 med tre kronor t. v.

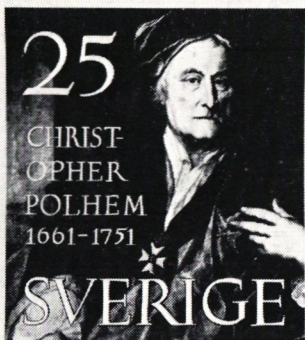
valör och text över detta. Enda skillnaden mellan teckning och utgivet frimärke är avstavningen av Polhems förnamn. Gravyren gjordes av Sven Ewert och särskilt det svarta frimärket (25 öre) blev mycket vackert.

1952
Petri
Peterson
Ewert

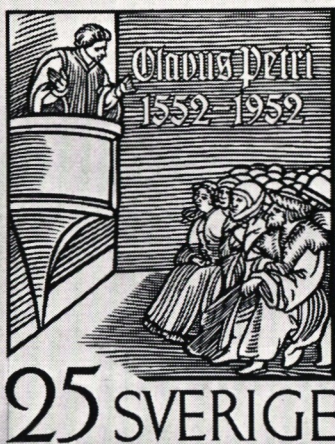
400-årsminnet av Olaus Petri död 1952 ihågkoms med två frimärken i valörerna 25 öre och 1,40 kr. Också dessa tecknades av *William Peterson*. Som förlaga användes ett samtida träsnitt, som visar »Mäster Olof» i Storkyrkans predikstol framför en sittande menighet i 1500-talsdräkter. Det är hämtat från Olaus Petri »En böne-book». Den mycket grova gravyren, som vill påminna om ett träsnitt, utfördes av Sven Ewert.

1952
Gustav VI
Adolf
70 år
Sylwan
Ewert

Samma år firades Gustav VI Adolfs 70-årsdag med tre frimärken 10, 25 och 40 öre, vardera med ett tillägg av 10 öre till förmån för kungafonden »För Svensk kultur». Liksom de ordinarie frimärkena var också dessa tecknade av Mark Sylwan med Tägtströms profilporträtt av kungen. Den tunna och spröda gravyren av Swen Ewert ger frimärkena ett blekt utseende. De blev också litet banala genom ett par korslagda lagerkvistar under porträttet.

William Petersons komposition till
Polhemsfrimärke 1951.

Originalteckningen till Olaus Petri-
frimärket 1952 av William
Peterson.

Mark Sylwans ramkomposition till
frimärke vid Kungens 70-årsdag
1952. Porträttet visande Tägt-
ströms profilteckning.

1953 blev ett jämförelsevis rikt år i den svenska frimärksutgivningen. Tre jubileer celebrerades med sammanlagt 9 frimärken, alla med *olika* motiv.

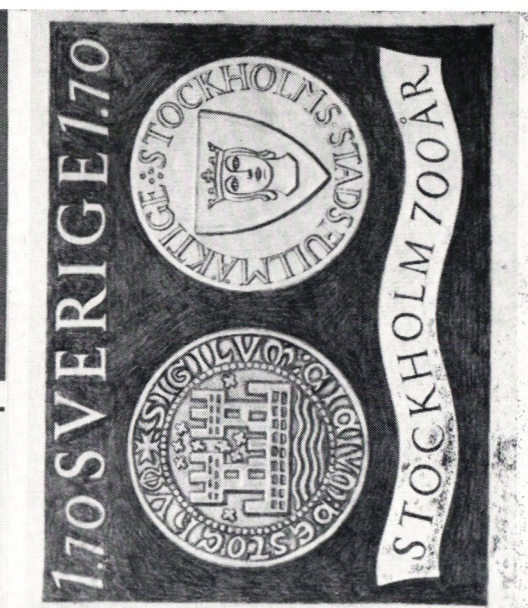
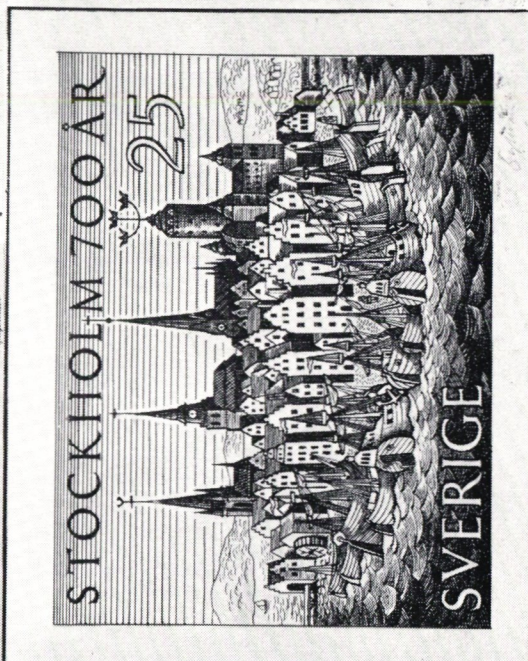
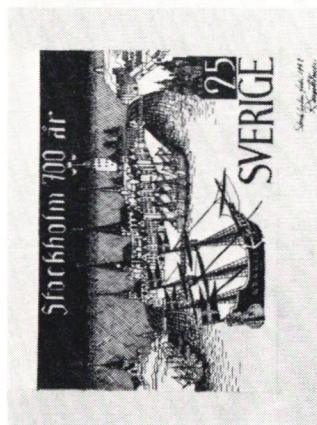
För frimärkena till minne av Stockholms 700-årsjubileum inlämnades förslag av arkitekten Rolf Engströmer i februari och april 1953. Uppdraget att teckna märkena delvis efter Engströmers förslag gick dock till Mark Sylwan, som för 25-öresvalören använde *Wolfgang Hartmanns* träsnitt från 1650-talet. Detta visar dåvarande Stockholm (Gamla stan) från öster med Skeppsbron och de trappgavlade köpmanshusen. Från söder räknat ser man Riddarholmskyrkan, Tyska kyrkan och Storkyrkan och längst i norr kungaslottet »Tre Kronor» med borgtornet i mitten. Valören 1,70 kr visar Stockholms äldsta kända sigill från 1200-talet och det nuvarande. Båda frimärkena graverades av Ewert. Valören 1,70 kr har en upprepning av valörsiffran på ömse sidor av ordet Sverige. Sylwans teckningar är renare och vackrare än Engströmers.

1953 planerades också nya frimärken med anledning av Riksidrottsförbundets 50-årsjubileum. Följande konstnärer lämnade förslag: Stig Blomberg, Tage Hedquist, *Georg Lagerstedt* (1892—), *Lars Norrman* (1915—) och *Erik Prytz* (1914—).

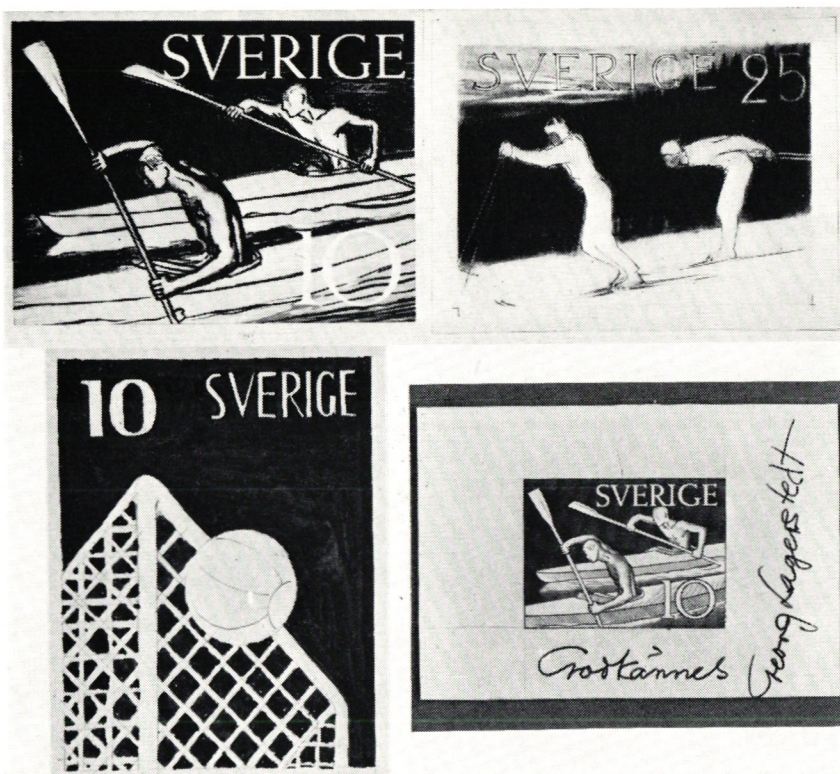
Blombergs förslag som hade mottot »Oporto A-F» refuserades trots att det kanske hade de största förtjänsterna. Även Hedquist råkade ut för samma öde. Ett av hans förslag som visar ett fotbollsmål är originellt och hade säkert passat som frimärksbild. (sid. 116.)

Denna serie kom att få ett ganska splittrat intryck genom att teckningar av alla de resterande tre konstnärerna valdes. För den lägsta valörens skidhoppare och den högsta, som visar två brottare valdes ganska stiliserade teckningar av Erik Prytz. (sid. 117.)

Lars Norrmans ishockeyspelare utgavs som valören 15 öre och Lagerstedts flicka med slungboll för valören 40 öre. Lagerstedt hade liksom Blomberg utarbetat en serie förslag, bl. a. ett med kanotister, som till och med hade graverats av Ewert med tanke på en frimärksvalör. I sista stund slopades emellertid detta förslag och serien som från början planerats utkomma i fem valörer inskränktes till fyra. (sid. 117.) Dessa är naturligtvis stilistiskt mycket olika och särskilt Norrmans frimärke bryter sig mest ut ur serien genom att isens yta är ljus och därför ger en mindre kraftigt infärgad bakgrund än seriens övriga valörer.

Stockholm 700 år 1913. Överst t. v. Rolf Engströmers förslagsteckningar samt Mark Sylvans komposition till högeulör. Därunder Sylvans originalteckningar.

Riksidrottsförbundet 50 år 1953. Frimärksförslag av Tage Hedquist (fotbollsmålet) och Georg Lagerstedt. Den senares kanotister finns även i en provgravyr av Ewert, med konstnärens godkännande.

Denna serie, som om man bortser från 1949 års Lingiadfrimärken var vårt lands första sportserie, blev rätt populär bland samlarna och varje märke har sina förtjänster, särskilt gäller detta om Prytz' och Norrmans märken.⁸ Samtliga valörer är graverade av Ewert utom 15-öresmärket, som utfördes av Arne Wallhorn.

1954
VM på
skidor
Blomberg-
Lagerstedt
Ewert
Wallhorn

Världsmästerskapen på skidor (FIS) i Falun och Åre firades med två frimärken i valörerna 20 öre och 1 krona. Den lägre valören tecknades av *Stig Blomberg* (1901—) som också gjorde ett förslag till den högre

⁸ Samma år utkom den 31 december i Polen en serie sportfrimärken, som är stilerade på ett sätt, som särskilt påminner om de frimärken som tecknades av Prytz. De tecknades av J. Rajewitz, H. Przewdziecka (95 gr) och T. Gronowski (2,85 Zł.). (sid. 118.)

Originalteckningar till 1953 års idrottsfrimärken av Lars Norrman (ishockeyspelare). Lagerstedt (flicka med slungboll) och Erik Prytz (skidhoppare och brottare). Frimärkena utgavs i andra valörer och kompositionen på skidhopparmärket ändrades i samråd mellan konstnär och gravör.

valören visande en skidlöperska. Båda dessa förslag visar »avhuggna» gestalter med utmärkta rörelser. Serien hade utan tvivel vunnit på om Blomberg fått utföra båda frimärkena. Tyvärr refuserades hans ena valör som istället tecknades av *Georg Lagerstedt*. Dennes störtloppsåkande flicka blev rätt banal i förhållande till Blombergs frimärke, som visar »Mora-Nisse». Lagerstedts skisser är emellertid måleriskt intressanta, men tyvärr blev det färdiga frimärket litet för »vackert». Valören 20 öre graverades av Arne Wallhorn och 1 krona av Ewert.

Frimärkena med anledning av Telegrafverkets 100-årsjubileum i november 1953 blev något för Sverige och även internationellt sett helt nytt. Uppdraget att teckna dem gavs åt två ännu ganska unga och abstrakt arbetande konstnärer ur gruppen »1947 års män»: *Pierre Olofsson* (1921—) och *Karl-Axel Pehrson* (1921—) som gemensamt utarbetade de intressanta teckningarna. Dessa bygger på en lång rad skisser och utkast, som alla finns bevarade i Postmuseum.

1953
Televerket
Olofsson-
Pehrson
Wallhorn
Ewert

För de tre valörerna valde man symboler för telefon (25 öre) radio (40 öre) och telegraf (60 öre). Innanför ramen lät man Morse-alfabetet med texter om telejubileet utgöra dekorativa element. Frimärkena blev trots att de tecknats av två samarbetande konstnärer rikt varierade i bilderna, men behöll ändå en stram komposition.

25-öresvalören visar en äldre lufttelefonledning med stolpar och trådar samlade till en abstrakt diagonalkomposition med kubistisk verkan. 40-öresvalören är mera dekorativt tecknad, nästan med textil bildsyn. Den visar radiomaster och våglinjeornament, som avser att symbolisera radiovågor. 60-öresmärket slutligen, visar en explosion av blixtar. En av skisserna till detta frimärke visar f. ö. att man först tänkt sig en stjärna som sprängs.

När frimärkena utkom delade de allmänheten i två grupper. Många ansåg att de var alltför extremt moderna. Men det fanns också många, som hälsade denna djärva satsning på något helt nytt med glädje. Pressreaktionen kring dem blev också mera positiv än man kanske förmodat.⁹ (sid. 120—125.)

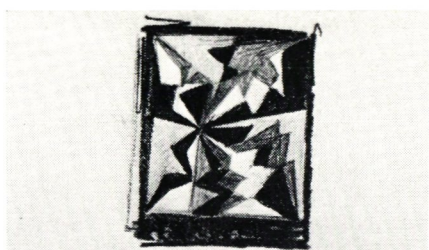
Den 20 oktober 1951 beslöt Generalpoststyrelsen att utlysa en ny tävling om motiv för bruksfrimärkena i valörerna 45—95 öre. Ett begränsat antal konstnärer inbjöds och följande lämnade förslag: Gunnar Brusewitz, Tor Hörlin, Jurgen von Konow, Lars Norrman, Mark Sylwan och Lars Wellton.

1954
Häll-
ristningar
von Konow
Wallhorn-
Ewert

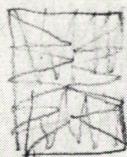
⁹ En av svensk filateli »grand old men», före sekreteraren i SFF och under några år redaktören för Svensk Filatelistisk Tidskrift, Einar Ljungborg (1883—1967) blev så förtjust i 40-öresfrimärket att han trots överfrankeringsbeloppet uteslutande använde detta frimärke för sina helghälsningar.

VM på skidor 1954. Överst originalteckning och förslag av Stig Blomberg, därunder skisser och originalteckning av Lagerstedt till valören 1 krona.

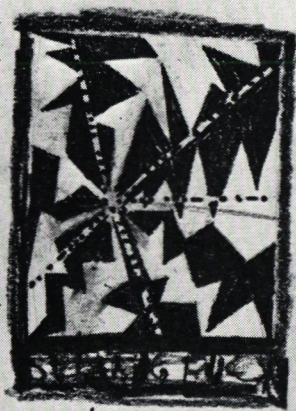
Polska frimärken från 1954 med vintersportmotiv, som troligen är påverkade av de samtida svenska.

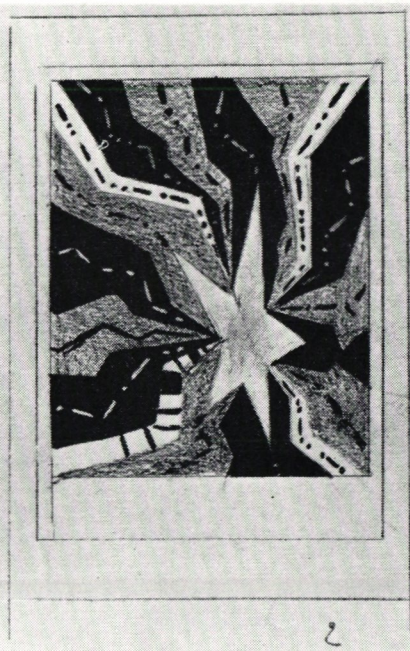
56

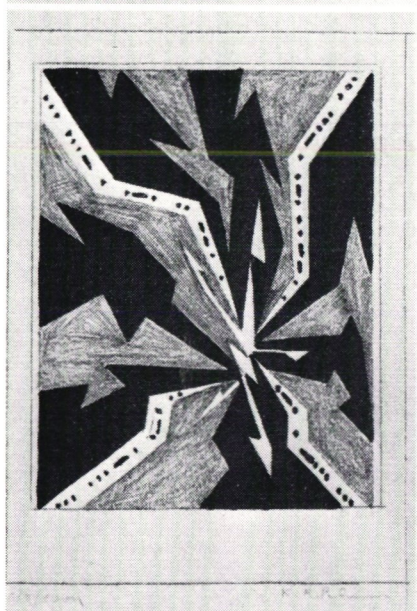
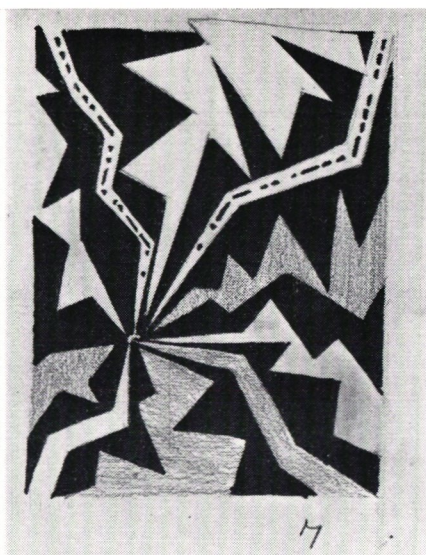
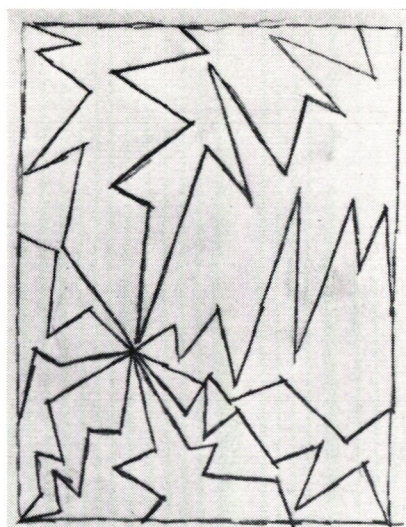
5c

c

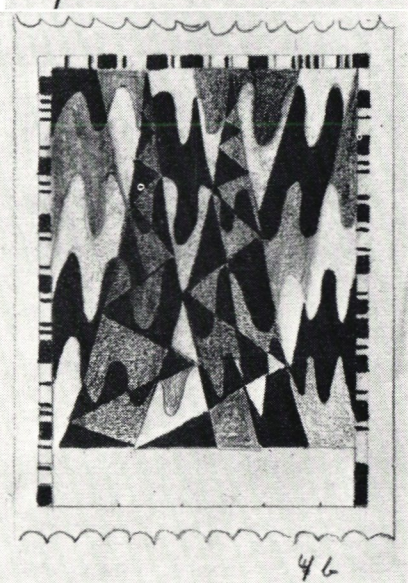
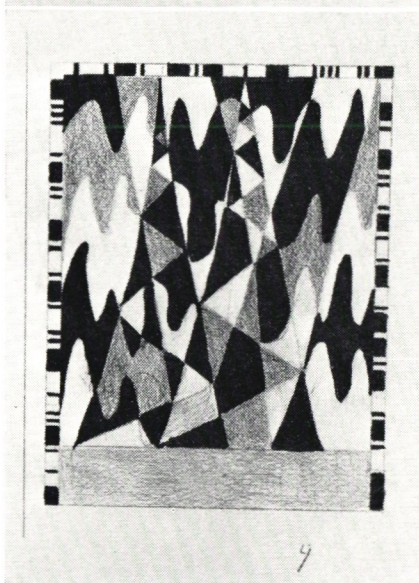
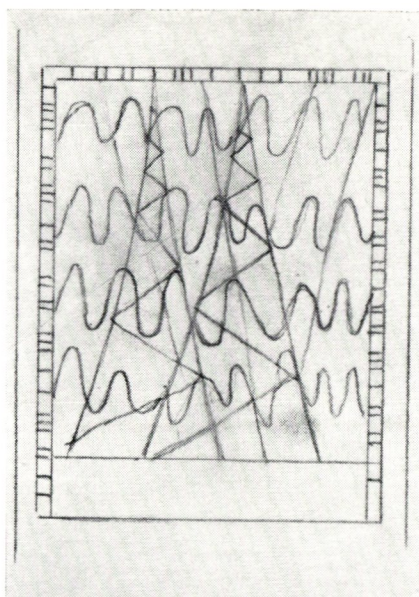

2

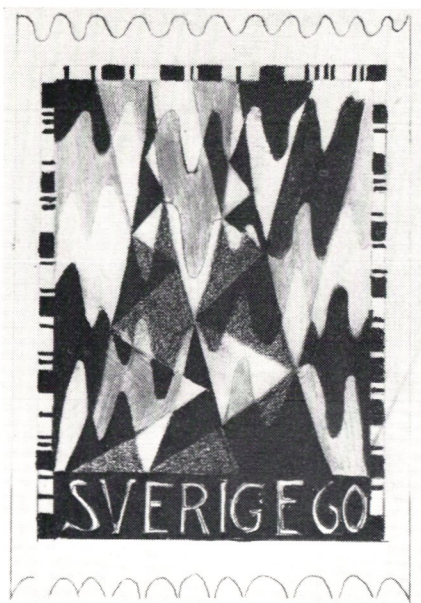
Telejubileum 1953. Skisser av Pierre Olofsson och Karl-Axel Pehrson till valören 60 öre. Motivet »telegraf» utvecklades från ett abstrakt blixtmönster med en stjärna i centrum och morsesignaler. Den omvända 4-an visar att man i detta skede »vände», senare spegelvände kompositionen.

Motivet till valören 60 öre »telegraf» tar form. Bilden spegelvändes och förtydligades med blixterna som av gammalt var telegrafens symbol. Den slutliga teckningen är signerad av båda konstnärerna. Förslaget till ram kom inte till användning, man återgick till de ursprungliga förslagen.

Motivet »radiomaster» för valören 40 öre. Idéskissen med de pyramidformade masterna ställda vertikalt mot radiovågornas våglinjer. Bilden utvecklades från ett mångfaldigt mönster mot större enkelhet.

40-öresvalören »radiomaster» tar form i en serie skisser, här nr 2, 3, 4b och 5, den senare signerad av båda konstnärerna.

2

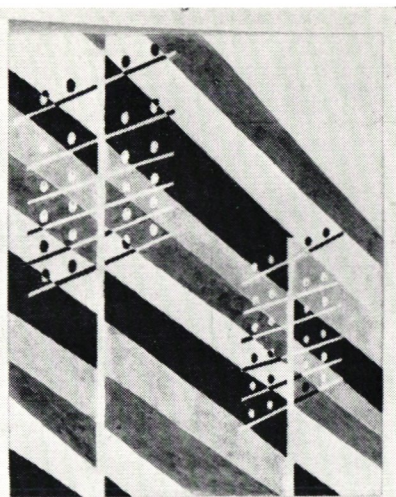
3

46

5

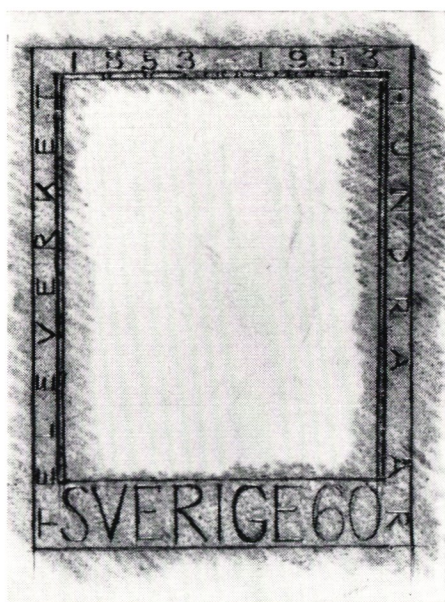
2

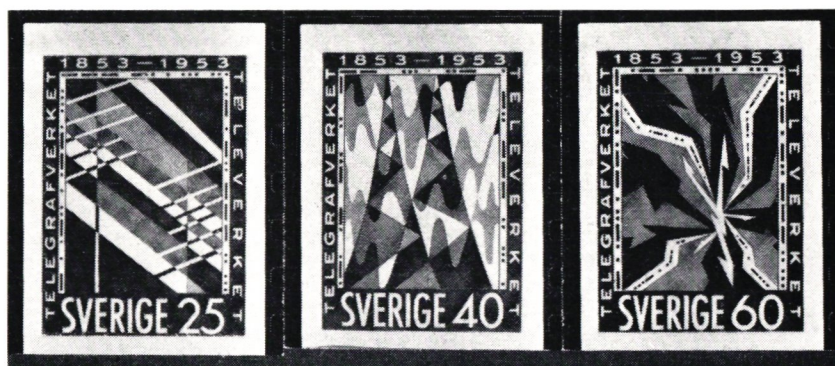
3

Motivet »luftledning för telefon» 25 öre. Från en ganska realistisk bild utvecklades motivet i skisserna 2 och 3 till en mera abstrakt bild. Sista skissen som är signerad av båda konstnärerna har text, upptill alternativt med årtal i blyerts.

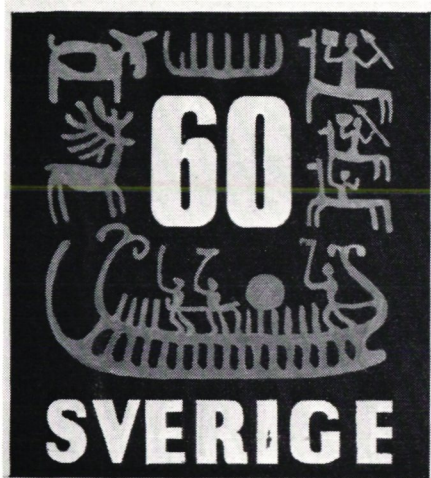
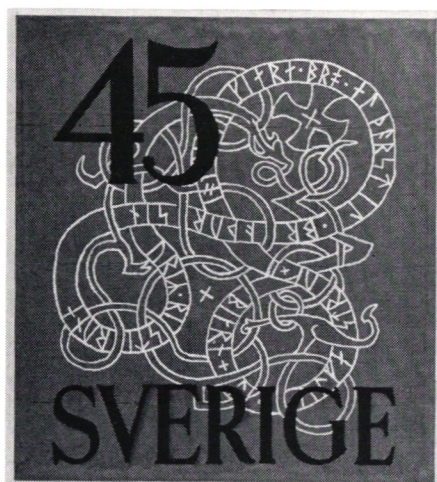

*Ramförslag till valören 60 öre med
Morsetecken på innerramen.*

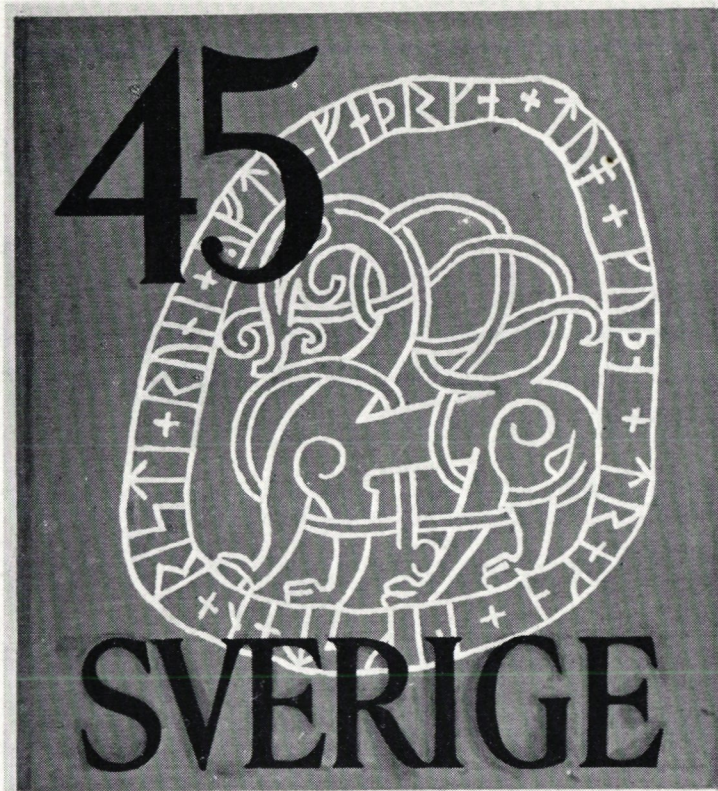
*Gravyravdrag till telefrimärkena. Valören 40 öre graverades av
Sven Ewert, 25 och 60 öre av Arne Wallborn.*

Jurgen von Konows tävlingsförslag 1951 med mottot »Brev i sten». Överst från vänster Alt V (runslinga) samt Alt III, IIIa och IIIb. Det senare med de förenklade hållristningarna utfördes som frimärken 1954.

Tävlingsförslag av Lars Norrman 1951 under mottot »Hög valör». Inget av dessa förslag kom till utförande.

Jurgen von Konows teckning Alt Vb, runslingan och provgravyren. Även Alt III utfördes i provgravyr. Båda gravyrerna, som är bevarade i Postmuseum gjordes av Ewert.

Ledamöter i bedömningsnämnden var: Tage Hedqvist, Gunnar Jungmarker, Sven Ivar Lind, Herman Schultz-Steinheil och Otte Sköld. Vid sammanträde den 17 december 1951 antog nämnden förslaget »Brev i sten» av *Jurgen von Konow* (1915—1959), och förordade särskilt hans alternativ III med motiveringen: »Förslaget är sådant att det kan användas för sitt ändamål i oförändrat skick. Det är klart och tydligt utfört, valörsiffran och ordet 'Sverige' äro, som sig bör de centrala i märket och den konstnärligt utförda botten framhäver på ett utmärkt sätt dessa centrala element, samtidigt som den är av starkt dekorativ verkan. Förslaget har överhuvudtaget alla de egenskaper, som krävas av ett fullgott frimärksförslag».

Jämsides med alt. III ansåg nämnden vidare att även frimärken enligt alt. II och V borde utges. Endast alt. III utgavs emellertid sedan det omarbetats och förenklats av konstnären. Men intressant nog förekommer såväl alt. V (runslingan) och det ursprungliga alt. III i provgravyrer av Ewert enligt von Konows teckningar.

Von Konow hade anpassat texten med antikva för den mera dekorativa runslingan och en rustik grotesk för hållristningsmotivet. Hållristningarnas olika motiv var f. ö. hämtade från skilda håll och fritt använda på bildytan. På det slutliga frimärket återfinns sålunda utom motiv från Tanum i Bohuslän även s. k. klippmålningar från Jämtland.

Frimärkena utgavs första gången den 8 november 1954 i valörerna 50, 60, 65, 75 och 90 öre. Gravyrerna gjordes av Arne Wallhorn utom för valörerna 65 och 75 öre, som Sven Ewert graverade.¹⁰

Bland övriga inlämnade förslag märks särskilt »Hög valör» utfört av Lars Norrman. Med motiven: brevstämpling, posthorn, cirkelsåg, fartyg på stapelbädd, skepp på gotländsk bildsten från folkvandringstiden, ankare samt skepp från en hållristning hade flera av dem en så god »stämpelkaraktär» att de med framgång hade kunnat användas som frimärken. (sid. 126.)

Men man måste nog ändå hålla med bedömningsnämnden om att von Konows förslag är bäst. Det var helt modernt och ägde originella grafiska kvaliteter.

¹⁰ 1957 utkom motivet i valörerna 55, 70 och 80 öre i Wallhorns gravyrer med konstnärs- och gravörinitialer under märkesbilden. Den 12 oktober 1964 slutligen, utgavs valören 95 öre med gravyr av Heinz W Gutschmidt.

Det tidiga 50-talets pristävlingar om förslag till nya frimärken gav som synes flera utmärkta resultat. Att linjen inte fullföljdes berodde möjligen på att det medförde merarbete för Postverket men också på att prissummorna för deltagande sattes alltför lågt.¹¹

*Forsbergs siffertyp för brevkort 1951. »öre»
nertill i motsats till samtida kortbrev. Jfr
sid. 111 och 112.*

¹¹ Vid tävlingen den 4 januari 1951 om nytt kungafrimärke utbetalades till varje deltagande konstnär ett arvode av 200 kronor. Man förstår nästan att konstnärer som Bror Hjorth, Lennart Rodhe och Stig Åsberg avböjde att delta i den tävling som anordnades senare samma år.